

करकराक्रान्तमूर्त्तिनामल्यतेजसाम्' सू० । "अथ नक्षत्र-
पहयुत्यधिकारानन्तरम् । सूर्यकिरणाभिभूता मूर्त्ति-
विम्बं येषां तेषां चन्द्रादिषड्पक्षाणां नक्षत्राणां
च । अतएवात्यतेजसां न्यूनप्रभावतामुदयास्तमययोः
अपिमकाले सूर्यादधिकसन्निहितसन्निहितत्वसम्भावनाया
क्रमेणोदयास्तयोः सूर्यान्निःसृतस्य यस्मिन् काले यद-
न्तरेण प्रथमदर्शनं सम्भावितं स उदयः । सूर्याहूर-
स्थितस्य यस्मिन् काले यदन्तरेण प्रथमादर्शनं सम्भा-
वितं सोऽस्तः । अनेन नित्योदयास्तव्यवच्छेदस्तयोरि-
त्यर्थः । परिज्ञानं सूक्ष्मज्ञानप्रकारः प्रकीर्त्यते अति-
सूक्ष्मत्वेन मनोच्यत इत्यर्थः । तथा च पक्ष इत्युद्देशे-
ऽस्तमनसहिटमपि तस्य पूर्वमेव सूर्यास्तस्य एव स-
म्भवात् तद्विषयणतया पक्षयुतिप्रसङ्गे नोक्तम् । नक्षत्र-
पक्षयुतिस्तु पक्षयुतिवदिति तदनन्तरमुक्ता । अतः प्रति-
बन्धकजिज्ञासापगमेऽवश्यं क्तव्यत्वादस्यावसरसङ्कतित्वात् त-
त्त्वज्ञाया नक्षत्रपक्षयुत्यधिकारानन्तरं प्रागुद्दिष्टमस्तमनं
तत्प्रसङ्गादुदयश्च प्रतिपाद्यत इति भावः । तत्र प्रथमं पक्ष-
ताराणां पश्चिमास्तपूर्वोदयावाह" र० ना० । "सूर्यादभ्यधिकाः
पश्चादस्तं जीवकुजाकर्कजाः । जनाः प्रागुदयं यानि शुक्र-
स्तौ वक्रिणौ तथा" सू० । "वक्रगती शुक्रबुधौ तथा सूर्यादधि-
कौ पश्चिमास्तं गच्छतः । सूर्यादस्तौ पूर्वोदयं प्राप्नुतः ।
येषं स्पष्टम् । अथ चन्द्रबुधशुक्राणां पूर्वोक्तपश्चिमोदया
वाह र० ना० । "जना विवस्वतः प्राच्यामस्तं चन्द्रसभा-
गेशः । व्रजलभ्यधिकाः पश्चादुदयं शीघ्रयायिनः" सू० ।
"शीघ्रयायिनः सूर्यगल्यधिकगतय इत्यर्थः । एतेन बुध-
शुक्रावर्कगल्युपगती सूर्यादस्तौ पूर्वोक्तमधिकौ च पश्चिमो-
दयं न प्राप्नुत इत्युक्तम् । येषं स्पष्टम् । अतोप-
पत्तिः । रविगतितोऽत्यगतिर्षहोऽर्कादूनचेत् प्राच्या द-
र्शनयोग्यो भवितुमर्हति । यतः सूर्यस्याधिकत्वेन बह-
गतित्वाच्चोत्तरोत्तरमधिकविप्रकर्षात् प्रवहवशेन न्यूनस्य
पूर्वमुदयादधिकस्थानान्तरमुदयनियमात् । पक्षस्य क्रान्ति-
जसंलग्नताकालानन्तरं यावत् सूर्यस्य तादृशः काल-
स्तावत्पर्यन्तं विप्रकर्षे दर्शनसम्भवात् । एवं यदात्य-
गतिः सूर्यादधिकस्तदा प्रवहवशेनार्कस्य पूर्वमुदयादनन्-
तरमुदितपक्षस्य दर्शनसम्भवात् प्रवहवशेनादौ न्यूनार्क-
स्यास्तसम्भवादनन्तरमधिकपक्षस्यास्तसम्भवात् सूर्यास्तान-
न्तरं पश्चिमभागे पक्षदर्शनसम्भवेऽप्यधिकगतिरसूर्यस्य
पृथग्व्यतिरिक्तोत्तरोत्तरमधिकसन्निकर्षात् पश्चिमायामदर्श-

नं सम्भवत्येव । ते तु भौमगुरुग्रहयः । वक्रत्वे न्यून-
गतित्वाद्बुधशुक्रौ चेति । अथार्कगतितोऽधिकगति-
पक्षः । सूर्यादूनस्तदोत्तरोत्तरोत्तरोत्तरमधिकसन्निकर्षात्
पूर्वमिददर्शनं याति । यदा सूर्यादधिकस्तदोत्तरोत्तरो-
त्तरोत्तरमधिकविप्रकर्षात् पश्चिमायामुदयः । ते तु शीघ्रा-
चन्द्रबुधशुक्रा इत्युपपन्नमुक्तम् । अथाभीष्टदिन आसन्ने
सूर्योदयास्तकालिकौ सूर्यदृग्पक्षौ तत्कालज्ञानार्थं का-
र्यावित्वाह" र० ना० । "सूर्यास्तकालिकाः पश्चात् प्राच्यामु-
दयकालिकौ । दिवाकरपक्षौ कुर्यादुदक्कर्माय पक्षस्तु" सू० ।
"पश्चात् पश्चिमास्तोदयसाधनेऽभीष्टदिन आसन्ने सूर्य-
पक्षौ सूर्यास्तकालिकौ कुर्याद्विप्रकर्षः । पूर्वोदय-
साधने सूर्योदयकालिकौ कुर्यात् दिनेऽभीष्टकाले कुर्यात् ।
चकारो विकल्पार्थकः । अनन्तरं पक्षस्य दृक्कर्मा
आयनादुदक्कर्मादयं कुर्यात् । तुकार आद्यदृक्कर्मास्तोव-
पूर्वोदोक्तमिति विशेषार्थकः । अतोपपत्तिः । पश्चाद-
स्तोदयसाधने पश्चिमायां तदुदयनमिति सूर्यास्तका-
लिकौ सूर्यपक्षावशिष्टकालांशसाधनार्थं सूक्ष्मौ । पूर्वो-
दयास्तसाधने पूर्वदिशि तदुदयनमिति सूर्योदयकालिकौ
सूर्यपक्षावशिष्टकालांशसाधनार्थं सूक्ष्मावन्यकाले तु कि-
ञ्चित्सूक्ष्मावपि ज्ञातौ दृक्कर्मासंस्कृतपक्षस्य सूर्यवत् क्षितिज-
संलग्नतायोग्यत्वादुदक्कर्मासंस्कृतो पक्षः कार्य इति । अथेष्टका-
लांशानयनमाह" र० ना० । "ततोऽलग्नान्तरप्राणाः कालांशाः
षट्तिभाजिताः । प्रतीच्यां षड्भयुतयोस्तद्वत्सग्नान्तरासवः" सू० ।
"ततस्ताभ्यां सूर्यदृग्पक्षाभ्यां लग्नान्तरप्राणाः भोग्या-
सूत्रमूकस्याय" इत्युक्तप्रकारेणान्तरकालासवः षट्तिभक्ता इष्टाः
कालांशा भवन्ति । प्रागुदयास्तसाधने प्रतीच्यां, पश्चिमो-
दयास्तसाधने षड्भयुतयोः षड्भागियुक्तयोः सूर्यदृग्पक्ष-
योऽलग्नान्तरासवः । अनन्तरासवस्तद्वत् षट्तिभक्ता इष्टका-
लांशा भवन्तीत्यर्थः । अतोपपत्तिः । दृग्पक्षसूर्यायाम-
न्तरकालो पक्षस्य सूर्योदयकाले दिनगतं पूर्वोदयास्तनि-
मित्तमुपयुक्तम् । एवं पश्चिमोदयास्तनिमित्तं सूर्यदिग्गु-
हाभ्यामस्तकालासुभिरन्तरकालः सूर्यास्तकाले पक्षस्य
दिनशेषकाल उपयुक्तः तत्तास्तकालांशानामुदयोदयासुभिः
साधनार्थं षड्भौ सूर्यदृग्पक्षौ ज्ञातौ स कालोऽस्तात्कालः ।
यदि अहोरात्रासुभिश्चक्रकलातुल्यैश्चक्रांशालभ्यन्ते तदे-
ष्टासुभिः क इत्यनुपाते प्रमाणफलयोः फलापवर्त्तनेन
हरणाने षटिः । अतोऽस्तात्कालान्तरकालः षट्तिभक्त इष्ट-
कालांशा इत्युपपन्नमुक्तम् । अतोऽसवधेयम् । सूर्योदयकालि-